

**UMUMTA'LIM MUASSASALARI XARAJATLARINI MOLIYALASHTIRISH
MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH****Ummatov Avaz Muydinovich***Menejer kafedrası oqituvchisi**Email: ummatovavazbek6@gmail.com*

Annotatsiya: *Ta'lim tizimini tog'ri isloh etish davlat va jamiyat rivojlanishida nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir tashkilot moliyaviy ehtiyojga ega shu jumladan ta'lim ham. Ta'lim tizimini moliyalashtirish bugun dolzarb masaladir.*

Kalit so'zlar: *tamoyillar, budjet, o'qituvchi hodimlar, g'aznachilik*

Rivojlangan davlatning asosiy ustunligi uning inson salohiyatidadir, bu ko'p jihatdan ta'lim tizimining muvaffaqiyati bilan belgilanadi. Aynan mana shu soha hozirgi bosqichda mamlakatning o'rta va uzoq muddatli istiqbolda barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashning asosiy omili hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda uning rivojlanishi dunyoning ko'plab mamlakatlarida, xususan, Rossiyada davlat siyosatining ustuvor vazifasi deb e'lon qilingan, chunki butun davlatning rivojlanishi jamiyatning ta'lim darajasiga bog'liq. Bilimli insonlar iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlar muvaffaqiyatining asosiy sharti, mamlakatning eng muhim strategik resursi va iqtisodiyotni izchil rivojlantirishning asosidir.

Zamonaviy sharoitda ta'limni ta'minlashda hal qiluvchi rolni inson farovonligini tadqiq etish, fuqarolik jamiyatini shakllantirish, innovatsion faoliyatni yaratish bilim va yuqori texnologiyalarga asoslangan iqtisodiyot tashkil etadi.[1,2]

Ilgari ta'limni o'z ichiga olgan davlat sektori muassasalari davlat tomonidan har tomonlama qo'llab-quvvatlanar edi. Davlat ta'lim sohasiga milliy daromadning kamida 10 foizi miqdorida Budjet Mabl原因'lar, shuningdek asosiy faoliyat turlariga valyuta mablag'lar ajratadi. Ammo Budjet xarajatlarini rejalashtirish mexanizmining nomukammalligi va Budjet taqchilligi mavjudligi sababli, bugungi kunda ta'lim xarajatlari, shuningdek, madaniy va ijtimoiy xarajatlar ko'pincha "qolgan tamoyil" bo'yicha moliyalashtiriladi, ya'ni ularni qoplash uchun mablag'lar va xarajatlar oxirgi va boshqa zarur davlat xarajatlari qoplangandan keyin "qolgan" hajmlarda taqsimlanadi. Muassasa va ta'lim muassasalarining to'liq yoki qisman Budjetdan moliyalashtiriladigan, ularning ustav hujjatlarida nazarda tutilgan tadbirlarni amalga oshirishdan olingan mablag'lar foyda hisoblanmaydi va soliqqa tortilmaydi.

Budjetdan moliyalashtirish – korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, quyi bo'g'in Budjetlariga ularning xarajatlarini to'liq yoki qisman qoplash uchun davlat Budjetidan qaytarib olinmaydigan mablag'lar berish. Oliy ta'lim muassasalarini Budjetdan moliyalashtirish moliyaviy resurslarni shakllantirish va ulardan foydalanishning me'yoriy usulini qo'llashga asoslanadi.

Shunday qilib, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti shakllanishi sharoitida oliy ta'limni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmi ta'lim faoliyatining asosiy maqsadlariga erishish uchun ishlaydi.

Shu bilan birga, ta'lim tizimi va oliy ta'limning moliyaviy mexanizmini, xususan, uning shaffofligi, samaradorligini oshirish, ijtimoiy va innovatsion intilishlarni kuchaytirish yo'nalishida takomillashtirish zarurati dolzarbdir.[3]

Umumta'lim muassasalari xarajatlarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish uchun bir nechta asosiy yo'nalishlarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Budjet tizimini modernizatsiya qilish: Umumta'lim muassasalari uchun Budjetlarni shakllantirish jarayonida ochiqlikni ta'minlash va kelajakdagi xarajatlarni rejalashtirish.

2. Moliyaviy nazoratni kuchaytirish: Xarajatlarni monitoring qilish va nazorat qilish tizimini takomillashtirish, moliyaviy hisobotlarni yanada aniq va shaffof qilish.

3. Qaror qabul qilishda axborot texnologiyalaridan foydalanish: Moliyaviy resurslarni taqsimlash va xarajatlarni nazorat qilish uchun zamonaviy IT yechimlarini joriy etish.

4. Shaxsiy mablag'lar va xayriya yordamini jalb qilish: Maktablar va ta'lim muassasalari o'zlariga xayriya va shaxsiy investitsiyalarni jalb qilish orqali qo'shimcha mablag'lar olishlari mumkin.

5. O'qituvchilar va xodimlar uchun rag'batlantiruvchi tizimlar: O'qituvchilar va xodimlarning samaradorligini oshirish uchun rag'batlantiruvchi tizimlar yaratish, bu orqali ta'lim sifatini yaxshilash.

6. Mahalliy va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish: Xalqaro tashkilotlar va fondlar bilan hamkorlik qilish, ta'lim muassasalari uchun qo'shimcha moliyaviy resurslar olish.

Ushbu yo'nalishlar umumta'lim muassasalari xarajatlarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirishga yordam beradi va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bizning fikrimizcha, ta'limda moliyalashtirishda quidagi jihatlarga etibor berish lozim:

- ta'limga Budjet xarajatlarini ko'paytirish, ularning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini rivojlangan mamlakatlarning o'rtacha darajasiga (5 foiz) oshirishni ta'minlash;

- ta'limning innovatsion rivojlanishi uchun tizim ichidagi resurslarni jamlash maqsadida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish. Ta'lim sohasidagi samarasiz xarajatlarning asosiy yo'nalishlarini aniqlash, ularni mahalliyashtirish va bartaraf etish mexanizmlarini yaratish;

- Ta'lim tizimida Budjet mablag'larini tartibga soluvchi moliyalashtirish va shaffof raqobat tartiblari asosida taqsimlash;

- ta'limni Budjetdan moliyalashtirish tizimi va mexanizmlarini optimallashtirish; konservativizmni yengish, ta'lim muassasalarining mavjud bo'limlarni moliyalashtirish va g'aznachilik tartib-qoidalarini tartibga solish;

Ta'lim tizimi va ta'lim muassasalarining uch yillik Budjetini shakllantirishni eksperimental rejimga joriy etish, budjet mablag'laridan samaraliroq foydalanish hamda vazifalar va rivojlanish ko'rsatkichlarini maqsadli rejalashtirish imkonini beradi;

Normativ moliyalashtirish ta’lim sohasida Budget xarajatlarini oldini olish va ularning samaradorligini oshirish imkonini beruvchi asosiy mexanizmdir. Moliyaviy muassasalardan ta’lim xizmatlari iste’molchilarini moliyalashtirishga o’tish ta’lim iqtisodiyotidagi islohotlarning asosini tashkil etadi. Ayrim hududlarda va ta’lim tashkilotlarida o’quv jarayonini tashkil etish va moddiy-texnik ta’minlash xususiyatlaridan kelib chiqqan holda aholi jon boshiga Budget standartidan foydalangan holda Budgetni hisoblash qat’iy va shaffof mezonlar asosida Budgetlarni yaratish, Budgetni tenglashtirish imkonini beradi. Aholi jon boshiga standartlarga individual tuzatish koeffitsientlarini qo’llashni nazarda tutgan holda ta’lim muassasalarini ta’minlash. Bundan tashqari, bu ta’lim xizmatlari iste’molchisiga ma’lum bir tanlash erkinligini beradi, bu “pul talabaga ergashadi” tamoyilini amalda amalga oshirishga yordam beradi;

Keyingi yillarda ayrim viloyatlarning umumiy ta’lim tizimida bu tamoyil keng rivojlandi. Ammo barcha darajadagi kasb-hunar ta’limi sohasida bu borada hali yetarlicha choralari ko’rilmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. И. Ю. Федорова, Е. Ю. Елистратова “Совершенствование механизма финансирования системы образования” Финансовый журнал / Financial journal №1 2012. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-mehanizma-finansirovaniya-sistemy-obrazovaniya>
2. СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНТЕГРАЦИИ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ, СПОРТА И КУЛЬТУРЫ. И.В. Абанкина, Т.В. Абанкина, Л.М. Филатова <https://publications.hse.ru/pubs/share/direct/352179103.pdf>
3. TA’LIM MUASSASALARINI BYUDJETDAN MOLIYALASHTIRISH MABLAG’LARINING TARKIBI VA MANBALARI Karlibayeva Gulshat Xojabayevna <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/download/963/876>